

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

גלוזן 84

יו"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ץ

נושאי השיעור: א. דקדוק הלשון כל 'באי עולם' ביאור ע"פ הגמ' בסוטה (יב.) - ארבעה מקומות שהרמב"ם השתמש בנוסח 'כל באי עולם' - ביאור הבן יהוידע לדקדוק הנ"ל שבא לרבות גם את הנפטרים.

ב. מעשה מענין המובא בפסיקתא - תשובתו הנצחת של ר"י ב"ח לאדרינוס - קושיית תלמידיו של ר"י ב"ח - כמה הערות ממרן שליט"א וישוב ע"פ דיוק המעשה המובא במדרש הגדול - ביאור נפלא ממרן שליט"א לבאר שאלת תלמידיו ר"י ב"ח ובהקדם מח' המפרשים האם הקב"ה נמצא בכל מקום - ביאור הרד"ל לתשובת ר"י ב"ח ותוספת חידוד ממרן שליט"א.

א.

דקדוק נפלא בדברי המשנה (ר"ה טז.) 'כל באי עולם'

בשם רחמן.

נתחיל בענין קטן. במשנה בראש השנה דף טז. כתוב בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, שנא היוצר יחד ליבם המבין אל כל מעשיהם (תהילים פ' לג) ע"כ.

הנוסח כל באי עולם הוא סגנון שאומר דרשני, לכאן אנחנו היינו אומרים כל בני עולם, או כל הבריות, או כל בני אדם, [שלשון זו כוללת גם את הגוים כדיעוין בתוס' מס' ב"ק דף לח.], וכדו'. אבל הנוסח 'כל באי עולם' הוא לכאן משונה קצת.

ואמרו לי שיתכן לבאר ע"פ הגמ' בסוטה דף יב. ששם כתוב שמרים אמרה לאביה גזרתך קשה משל פרעה, פרעה גזר על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות. פרעה לא גזר אלא בעוה"ז, ואתה בעוה"ז ובעוה"ב וכו'. וברש"י שם פירש וז"ל, 'אתה גזרת בעוה"ז ובעוה"ב' שכיון שאינם נולדים, אינן באין לעולם הבא ע"כ. ולפי"ז יתכן לומר ש'כל באי עולם' בא לרבות את התינוקות שנולדו ונפטרו, שגם הם עוברים לפניו. ויש לפלפל בזה.

ארבעה מקומות שהזכיר הרמב"ם לשון 'כל באי עולם'

ע"פ ברמב"ם פ"ג מהל' תשובה ה"ג נראה שלא הבין כך, שכתב בזה"ל, כשם ששוקלין עונות אדם וזכויותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה. מי שנמצא צדיק, נחתם לחיים. ומי שנמצא רשע, נחתם למיתה ע"כ. ומדברי הרמב"ם נראה שאין זה תלוי בנולדים. וכן ברמב"ם פ"ג מהל' שמיטה ויובל ה"ג משמע לא כך, שכתב בזה"ל ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלודים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזיכה לכהנים וללוים וכו' ע"כ.

ובדברי הרמב"ם כאן לא יתכן לומר שמה שכתב 'כל איש ואיש מכל באי העולם' כונתו לרבות את הנולדים ונראה מדבריו שבא לרבות אפי' גוים.

ומ"מ עדין קשה מהו הסגנון 'כל באי עולם'.

ומצינו עוד ברמב"ם בהל' סנהדרין פ"ב ה"ג שהשתמש בלשון זו, וז"ל, כל באי העולם בצורת אדם הראשון הן נבראין, ואין פני אחד מהן דומה לפני חבירו, לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר בשבילי נברא העולם ע"כ.

ובעוד מקום ברמב"ם מצאנו נוסח זה בהל' מלכים פ"ח ה"י, וז"ל, צוה משה רבינו מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל כל המצוות שנצטווה נח וכל מי שלא קבל יהרג וכו' ע"כ. מדברי הרמב"ם מוכח שכונתו לרבות גם כאן את הגוים אלא ששוב צ"ע מהו הלשון 'כל באי עולם'.

דברי הבן יהוידע ליישב הדקדוק הנ"ל

הבן יהוידע בספרו 'בניהו' על מסכת ר"ה (שם) התייחס לשאלה זו וכתב בזה"ל, יש לדקדק, דהוה ליה למימר כל בני אדם, ומהו כל באי עולם, או יאמר כל הבריות עוברין לפניו. ונ"ל בס"ד, דרמז בזה גם אותם שבאו לעולם ומתו, גם כן נידונין בו ביום לחזור לבא בגלגול, וגם זה חשבון וענין עמוק, כמה שנים יהיו בגלגול, ואיך יתגלגלו, ובמה יתגלגלו. ע"כ. ובאמת כבר כתוב בספרי עה"פ 'כפר לעמך ישראל' - אלו המתים, דהיינו שגם הם נידונין ב"ה.

ב.

מעשה מופלא המובא בפסיקתא רבתי בענין עשרת הדברות

ישנו דבר שצריך ביאור בפשט, בפסיקתא רבתי פרשה כא אות ב' כתוב בזה"ל, אדרינוס שחיק טמיא שאל את רבי יהושע בן חנניא, אמר לו, כבוד גדול חלק הקדוש ב"ה לאומות העולם, שאותן חמשה דברות הראשונים שנתן הקב"ה לישראל, שמו מעורב בהם, כלומר שאם חטאו ישראל הוא קורא אחריהם תגר, חמשה דברות האחרונות שנתן לאומות העולם, אין שמו מעורב בהם, כלומר שאם חטאו אומות העולם אין קורא אחריהם תגר. אמר לו [ר"י בן חנניא] צא וטיל עמי במדינות, ובכל מקום שהיה מוליכו היה רואה איקונים שלו קבועה, אמר לו זה מה היא, אמר לו איקונים שלי, עד שמשכו לבית הכסא, אמר לו אדוני המלך אני רואה שבכל המדינה הזו אתה שליט ובמקום הזה אינה קבועה, אמר לו את הוא סבא דיהודאי, וכך הוא כבודו של מלך להיות איקונים שלו במקום בזוי, במקום משוקץ, במקום מטונף, אמר לו ישמעו אזניך מה שפיק מדבר, כך שבחו של הקב"ה להיות שמו מעורב עם הרצחנים, עם המנאפים, עם הגנבים, סלקו והלך לו, כיון שיצא אמרו לו תלמידיו, רבי, לזה דחית' לנו מה אתה משיב, אמר להם כך עלה על דעתו של הקב"ה. עכ"ל הפסיקתא.

כמה הערות ממרן שליט"א בדברי המדרש

לכאן קשה מדוע התשובה שענה ר"י בן חנניא לאדרינוס לא סיפקה את תלמידיו שאמרו לו 'לנו מה אתה משיב'. הרי בפשטות התשובה שענה לאדרינוס היא תשובה טובה ומעולה. ועוד יש להעיר שבדרך כלל הרגילות היא שאומרים 'לזה דחית בקש' או 'לזה דחית בקנה' וכה"ג, וכאן כתוב רק 'לזה דחית' ומשמע שהתשובה לא לגמרי מבוטלת אלא שלא הסתפקו בתשובה זו. ומאידך בתשובת ר"י ב"ח לתלמידיו נראה, שאין

תשובה כלל וגם זה קצת משונה, וכי זה גז"ה ומה באמת התשובה.

ישוב נפלא ממרן שליט"א ע"פ דיוק המעשה כפי שהובא במדרש הגדול

אבל באמת לא קשה שהתימנים הצילו את המצב... שבמדרש הגדול (לרבי דוד עדני, עיני שו"ת עולת יצחק ח"א ס' קפ"א) פרשת יתרו (דף תב בהוצאות מוסד הרב קוק) הובא המאמר הזה בקצת שינויים ונראה שיתישבו חלק מהקושיות, וזה"ל שם, "אנכי ה' אלד"ך" מלמד שהחזיר הקב"ה תורתו על כל האומות העולם ולא קיבלו הימנו, חזר לו אצל ישראל ואמר "אנכי ה' אלד"ך". אדרינוס שחוק עצמות שאל את ר' יהושע בירבי חנניה, אמר לו, כבוד גדול חלק הקב"ה לאומות העולם, אמר לו למה, אמר לו שנתן חמש דברות לישראל וחמש דברות לאומות העולם, חמש דברות שנתן לישראל שמו מעורב ביניהם, כלומר שאם יחטאו ישראל הוא קורא אחריהן תיגר, וחמש דברות האחרונות אין שמו מעורב בהן, כלומר אם חטאו אומות העולם אינו קורא אחריהן קטיגור. אמר לו צא והטייל עמי במדינה וכו'. עד שמשכו והוליכו לאחורי הבתים אמר לו אדוני המלך רואה אני שבכל המדינה הזאת אתה שליט ובמקום הזה אין אתה שליט, אמר לו למה, אמר לו שבכל מקום ומקום ראיתי איקונים שלך קבועה, ובמקום הזה אינה קבועה. וכו' וכו' וכיון שיצא אמרו לו תלמידיו אותו דחית **בקנה**, לנו מה אתה משיב, אמר להם, בני, כך עלת על דעתו שלמי שאמר והיה עולם ליתן תורה לישראל, בתחלה הלך אצל בני עשו אמר להם מקבלין אתם עליכם את התורה, אמרו לו ומה כתיב בה, אמר להם"לא תרצח" אמרו לו כל עצמן שלאותן אנשים לא הבטיחון אביהן אלא על החרב, דכתיב "ועל חרבך תחיה" אין אנו יכולין לקבל את התורה. אח"כ הלך אצל בני עמון ומואב וכו' וכו' אח"כ הלך אצל בני ישמעאל וכו' וכו'. לא היתה אומה באומות שלא הלך הדיבור ודפק על פתחה, מה אם ירצו ויקבלו את התורה. וכו' ולא דיים שלא שמעו, אלא אפילו שבע מצוות שקבלו עליהם בני נח, לא יכלו לעמדו בהם עד שפרקום ונתנום לישראל. וכו' וכו' כיון שלא קיבלו כל האומות, בא לו אצל ישראל. אמרו לפניו, ריבון העולמים, "ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילים" (שה"ש ח, יד) ערוק מן ריחא בישא לריחא טבא. "על הרי בשמים" (שם) איתא לך לריחא טבא. "עלי עשור" (תהילים צב, ד), עלינו לקבל עשרת הדברות. "ועלי נבל" (שם) ועלינו להתנבל בהן בימי השמד. "עלי הגיון בכנור" (שם) ר' שמעון בן לקיש אומר, בשמחה ורבנן אמרין שלא באנגריא. וכיון שראה הקב"ה שנתנו ישראל את דעתן לקבל את התורה באהבה ובחיבה, פתח ואמר להם, "אנכי ה' אלד"ך", ע"כ הלשון שבמדרש הגדול. ומשמע שעד כאן תשובתו של ר"י בן חנניה לתלמידיו אבל עדיין צ"ב מה התשובה.

ובאמת גם בפסיקתא רבתי נמצא כל ההמשך הזה שבמדרש הגדול, אלא שהם חילקו את המדרש לאותיות ומהמילים 'בתחילה הלך לו אצל בני עשו' הם עשו אות ג', כביכול זה נושא אחר בלא קשר למה שנאמר מקודם. ובמדרש הגדול הכל מחובר

כך עלה בדעתו של הקב"ה בתחילה הלך וכו' וממילא מיושב נפלא.

מח' המפרשים האם הקב"ה נמצא בכל מקום ממש ועפ"ז מבואר שאלת תלמידי ר"י בן חנניא

ואומנם אחרי ככלות הכל לא ברור מה התשובה. אבל קודם צריך להבין מה היתה השאלה 'לזה דחית בקנה לנו מה אתה משיב', ונראה לבאר שהרי כתוב שהקב"ה "מלא כל הארץ כבודו" אפילו במקומות של רשע ופשע וכדו' הקב"ה נמצא, שלא יתכן שיהיה מקום בעולם שהקב"ה לא נמצא בו, וכי לא ידע הקב"ה מה עושים שם.

והאמת היא שנחלקו בענין זה גדולי ישראל. "א שהקב"ה נמצא בכל מקום, ולכאו' הדבר צריך ביאור, איך יתכן שהקב"ה יהיה בתוך טומאה וסירחון. והתשובה היא, ש'כל רוח לא תדפך וכל טנופת לא תטנף' [לשון זה הוא פיוט לאחד הקדמונים] דהיינו, קדושת הקב"ה אינה יכולה להפגע משום טנופת שבעולם, ומשא"כ שאר הברואים, ואפילו מלאכים יכולים להפגע מהטומאה שקימת בעולם שהרי כתוב "ועברתי בארץ מצרים" ודורשים חז"ל, "אני" ולא מלאך "אני" ולא שרף. וכתוב בזוהר הקדוש שהסיבה היא מפני שמלאך שיורד לארץ יכול להדבק בו טומאה וטנופת מהעולם וינזק, אבל הקב"ה לא יתכן שידבק בו כלום. שיטה זו מפורשת בשם בעל התניא.

ומהגור"א מפורסם שביאור הענין של "מלא כל הארץ כבודו" פירושו, 'השגחתו' דהיינו, שהקב"ה לא נמצא בכל מקום ממש, שהרי בתוך הגוף שלנו היכן הוא יכול להיות [אומנם זה לא במושגים שלנו וכך שיטת בעל התניא] ולכן ביאר, שכוונת הפסוק שהשגחת הקב"ה נמצאת בכל מקום בעולם.

ועכ"פ לענינו בביאור שאלת תלמידי ר"י בן חנניה נראה, שהם סברו כשיטת בעל התניא, שהקב"ה נמצא בכל מקום ממש, וא"כ מה שענה לאדרינוס זה לא תשובה, ולכן שאלו את ר"י 'לנו מה אתה משיב'.

ולפ"ז נראה שכוונת ר"י בן חנניה לענות לתלמידיו שהקב"ה לא שוכן אצל אומות העולם, מכיון שהם לא רצו לקבל את התורה. ובאמת הרד"ל – רבי דוד לוריא – כיון לזה מעצמו, אע"פ שהוא לא ראה את מדרש הגדול, ודייק עוד את המילים וז"ל, "ערוק מן ריחא בישא אתי לך לריחא טבא" – יש לומר שזהו מסקנא של תשובת ר"י בן חנניא לתלמידיו על שאלת אדרינוס לעיל אות ב', שלכן בדברות אחרונות לא הזכיר בהן השם, שאותן הדברות חזר על אומות הקדמונים, עמון ומואב וישמעאל, מואסי ומכחישי התורה אף במצות שכליות האלו, לכן אמרה כנסת ישראל, ערוק וכו' ר"ל שלא תזכיר שמך בהן ע"כ לשונו.

וחושבני שזה רמוז טוב במה שאמרו ישראל להקב"ה 'ערוק מן ריחא בישא' דהיינו שדומים אוה"ע לבית הקסא, וזה כוונת ר"י ב"ח לרמוז לתלמידיו בתשובתו.

יהיה רצון שנהיה רק במקומות הטובים ובריחות הטובים אכ"ר.

לקיי
מכון תוצאות חיים
התאחדות בני הישיבות
הודעה חשובה
זכינו בס"ד לחדש את השיעורים
גם בחודש אלול
השיעור יתחיל בשעה **11:45**
ולאחמ"כ יתקיים **אשמורות**
בשעה **12:30** בביהכ"ס
פעולת צדיק.

העלון מוקדש להעלחת
רפאל גבי בן רחמים, יהודה בן שי, יעקב בן שי, חיים בן שי, יוחאי בן שי ורעייתו, אריאל בן שי וב"ב-
שיזכו לחזור בתשובה שלימה במהרה אכ"ר.

הוצאות הגיליון מרובות לתרומות ולהנצחות: **0504145141**
כמו כן ניתן לתרום בנדריים פלוסקה לילות <יד מהרי"ץ> תוצאות חיים